

ISSN 0543-1220 | UDC 82(05)

ЗБОРНИК МАТИЦЕ СРПСКЕ ЗА КЊИЖЕВНОСТ И ЈЕЗИК

Уређивачки одбор

Др ИСИДОРА БЈЕЛАКОВИЋ, секретар, др ЈОВАН ДЕЛИЋ,
др САЊА БОШКОВИЋ ДАНОЈЛИЋ, др БОЈАН ЂОРЂЕВИЋ, др ПЕР ЈАКОБСЕН,
др МАРИЈА КЛЕУТ, др ПЕРСИДА ЛАЗАРЕВИЋ ДИ ЂАКОМО,
др ЖАНА ЛЕВШИНА, др ГОРАН МАКСИМОВИЋ, др ДЕЈВИД НОРИС,
др ПРЕДРАГ ПЕТРОВИЋ, др ГОРАНА РАИЧЕВИЋ, др ИВО ТАРТАЉА,
др СВЕТЛАНА ТОМИН, др РОБЕРТ ХОДЕЛ, др ВИДА ЏОНСОН ТАРАНОВСКИ,
др САША ШМУЉА

Главни и одговорни уредник

Др ЈОВАН ДЕЛИЋ

КЊИГА ШЕЗДЕСЕТ ПЕТА (2017), СВЕСКА 3

МАТИЦА СРПСКА

САДРЖАЈ

Студије и чланци

Др Тетјана Вилкул, <i>Рукописна традиција старословенског превода Осмокњижја. Архаизми и иновације</i>	787
Др Дејан Д. Милутиновић, <i>Деметријеви доприноси проучавању прозе</i>	801
Др Лидија Д. Делић, <i>Гором језди будимски Бецлага</i>	809
Др Нада Н. Савковић, <i>Ракићев превод грчке сакралне драме Жртва Аврамова</i>	825
Мср Ведран М. Цвијановић, <i>Бецово идеолошко тумачење Хамановог раног дела</i>	843
Др Милица Б. Пасула, др Јулијана С. Бели-Генц, <i>Гриљарцерово драма Морски и љубавни вали у рукописном преводу Јована Грчића</i>	867
Др Соња В. Веселиновић, <i>Слика модерне и савремене америчке поезије у антологијама на српском језику</i>	883
Мср Бојана Ј. Аћмовић, <i>Волф Виџман и Алдернон Свинберн – поглед из перспективе Богдана Појовића</i>	901
Мср Ана М. Ситарича, <i>Функција карневала у делима Маска М. Црњанског и Велики Гетсби Ф. С. Фицџералда</i>	921
Мср Милан Д. Вурдеља, <i>Тоталиитарни дејинство у Дјетињству 1902–1903. Мирослава Крлеже и Башти, пепелу Данила Кица</i>	941
Др Владимир М. Вукомановић Растегорац, <i>Како је поезија покуцала да додучава децу: један могући увод у идеологију текста</i>	961
Др Кристијан А. Олах, <i>Филозофска антропологија Николе Милошевића</i>	979
Др Ана М. Мумовић, <i>Књижевност и јавна реч Предрага Палавесиће</i>	1001

Прилози и зраћа

Др Славица О. Гароња Радованац, <i>Три нејознајта њисма Јелене Ј. Димиријевић</i>	1015
---	------

Испраживања

Др Дејвид Норис, <i>Naromene o knjizi Haunted Serbia: Representations of History and War in the Literary Imagination</i>	1027
--	------

Оцене и прикази

Соња С. Леро, <i>Један мођући водич на њујовању кроз Сајфину еројолођију</i>	1037
Др Зоја С. Карановић, <i>Уздарје ѡрофесорки Радмили Пецић</i>	1039
Др Нада Н. Савковић, <i>Јелена Балцић, жена изузејне моћи и кулјуре</i>	1043
Др Татјана Н. Јовићевић, <i>Кроз врјове, Досијејевим сјазама</i>	1047
Др Горан М. Максимовић, <i>Кријичко издање ѡсљедње Нушићеве комедије</i>	1051
Др Драгана Вукићевић, <i>Испраживања зраница ѡриче</i>	1053
Мср Ана С. Живковић, <i>Испраживачки иденјијетј Душана Иванића</i>	1059
Др Огњен Куртеш, <i>Ко се боји иденјијетја Вирѡније Вулф?</i>	1062
Немања З. Каровић, <i>На ѡесничкој зозби код Борислава Радовића</i>	1066
Др Недељка В. Перишић Бјелановић, <i>Тканица ѡјесничког језика</i>	1072
Др Данка Г. Вујаклија, <i>Из језичке ѡрошлостји срјске десјојовине</i>	1076
Др Ана З. Мацановић, <i>У сусреј Речнику славеносрјског језика</i>	1080
Др Исидора Г. Бјелаковић, <i>Од орла клокојаша до шаренгаће (о речнику орнијонима у срјском језику)</i>	1086
Др Исидора Г. Бјелаковић, <i>О војној лексици и ѡерминологији у срјском језику</i>	1089
Регистар	1095
Упутство за припрему рукописа за штампу	1131
Contents	1137

Мср Бојана Ј. Аћамовић

ВОЛТ ВИТМАН И АЛЏЕРНОН СВИНБЕРН – ПОГЛЕД ИЗ ПЕРСПЕКТИВЕ БОГДАНА ПОПОВИЋА*

У раду се разматра есеј *Вийманија* Алджернона Чарлса Свинберна, као илустрација контроверзних реакција на поезију Волта Витмана, а посебна пажња посвећена је приказу овог есеја у српској књижевној критици, тачније код Богдана Поповића, у тексту *Валџи Хвиџман и Свинбурн*. Први део рада доноси кратак осврт на рецепцију Витманове поезије у Великој Британији и нарочито на Свинбернове променљиве, и често контрадикторне, ставове према америчком песнику. У другом делу анализира се есеј Богдана Поповића – његов превод *Вийманије* и аутентична критичка запажања – као и контекст у којем се Поповићев есеј појавио. Анализа показује начин на који је српски критичар Свинбернов есеј искористио да изнесе своју негативну оцену Витмановог дела, али и да искаже анимозитет према авангардним тенденцијама у уметности.

Кључне речи: поезија, књижевна критика, Волт Витман, Алджернон Чарлс Свинберн, Богдан Поповић.

1. Увод. Поред тога што важи за једног од најутицајнијих песника, чији се утицај уочава у обликовању не само америчке већ и светске поезије 20. века, Волт Витман је од појаве првог издања збирке *Влаџи иправе* (*Leaves of Grass*) 1855. био и један од најконтроверзнијих. Као крајње неконвенционална по форми и садржају, Витманова поезија најпре се нашла на мети изузетно негативне критике, али је релативно брзо пронашла и своју публику и следбенике, а реакције, како позитивне тако и негативне, пристизале су и из конзервативних и из либералних кругова. Осврти на поједине аспекте Витмановог дела (нпр. на слободни стих или провокативну тематику) често

---

* Рад је настао у оквиру пројекта *Српска књижевност у европском културном простору* (178008) који финансира Министарство просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије. Рад је проширена верзија саопштења *Walt Whitman vs. Algernon Swinburne: a look from an early-20th-century Serbian perspective*, изложеног на симпозијуму *British Walt Whitman*, 4. јуна 2016. на Универзитету у Ексетеру (Велика Британија).

су служили као аргументи за или против одређених савремених тенденција у поезији уопште. Витманову иновативност критиковали су традиционалисти, док су га својим узором сматрали представници авангардних струја, посвећени борби за ослобађање песništва од устаљених конвенција. Дешавало се, међутим, да се међу оштрим критичарима америчког песника нађе и понеко из овог другог табора.

Будући да није било потребе за превођењем, Витманове песме су брзо по објављивању у Америци долазиле и до Британских острва. Међу првим Витмановим приказивачима нашла се и Џорџ Елиот, која је кратак осврт на прво издање *Влајли ѿправе* објавила у *Весѿминсѿер ривјуу* априла 1856. Она збирку представља као „још једно америчко издање које ће, према речима неких трансатлантских критичара, иницирати нову поетску школу“, а затим наводи одломак за који каже да је „типичан у сваком погледу, осим што не садржи ништа од веома одважних израза којима аутор указује на свој презир према 'предрасудама' о пристojности“ (ЕЛИОТ 1856).¹ У контексту викторијанске етике и естетике друге половине 19. века, којима се првенствено подржавају конвенционалне форме понашања и уметничког стварања, Витманово дело одмах је запажено као провокативно, те је изазвало доста негодовања, али је и спремно прихваћено од стране либералнијих кругова.

Мада су многи интелектуалци и уметници брзо препознали лепоту, снагу и значај Витманове поезије, било је јасно да она и сувише одступа од утврђених поетских мерила да би била прихватљива и оном већем, конзервативнијем делу елите, те је стога било неопходно пронаћи начин како Витмана приближити Британцима. Важну улогу у рецепцији Витманове поезије у Великој Британији одиграла су особена британска издања, која, мада не доносе превод на други језик, одражавају специфичности циљне културе. Прво британско издање Витманових песама, које Ед Фолсом назива и „пречишћеним издањем“ (FOLSOM 2005: 30), појавило се 1868. године захваљујући издавачу Џону Кемдену Хотену² и критичару Вилијаму Мајклу Росетију,³ који је тај избор приредио. У свом *Уводу* Росети *Влајли ѿправе* означава као „модерну песму *par excellence*“ (ROSSETTI 1995: 25), а као најзначајнију одлику песника издваја „његову апсолутну и потпуну оригиналност“ и сматра да је сасвим извесно да ће Витманово дело „стајати као архетипско за многе будуће поетске подухвате“ (1995: 26). Пошто је навео и појаснио неке од каракте-

¹ Све цитате из текстова на енглеском на српски је превела ауторка рада, уколико није другачије назначено.

² Џ. К. Хотен је у то време већ био познат као издавач који објављује еротичку, дела америчких аутора и авангардних песника (између осталог, поезију А. Ч. Свинберна) и слична дела провокативна по садржају или форми. Његова репутација, као и поштовање антипорнографских закона у Британији, налагали су додатни опрез при издавању Витманових песама, што је резултирало овим „пречишћеним издањем“. Хотен ће овај избор из Витманове поезије оглашавати поређећи аутора са Свинберном и Блејком.

³ В. М. Росети је био брат Дантеа Габријела и Кристине Росети и један од оснивача прерафаелитског братства.

ристичних обележја Витманове поезије (поред оригиналности, он издваја и смелост, ширину и интензитет), Росети покушава да појасни аспекте који би британској публици могли бити одбојни: „Неколико речи мора се додати на тему непристојних фраза разасутих у Витмановом делу“ (1995: 27). И мада се потрудио да оправда Витманово истицање тела и телесног, Росети је знао да то није довољно – из свог избора морао је да изостави све стихове са сексуалном тематиком и описима телесних функција, јер би ти делови изазвали негодовање великог броја читалаца те би поезија била одбачена као вулгарна и неуметничка. Будући да од Витмана није добио одобрење да објави нецеловите песме, Росети је на крају искључио сваку песму са потенцијално увредљивим садржајем (између осталог и *Песму о мени*). Тако је прво британско издање Витманове поезије настало као нека врста компромиса између једног Витмановог поштоваоца, што је Росети свакако био, и претежно конзервативне читалачке публике, навикнуте на Вордсворта и Тенисона. Поред измена у поетском садржају, Ед Фолсом скреће пажњу и на промене у визуелним елементима, запажајући да „портрет са насловног листа [британског издања] кастрира слику из 1855. на исти начин на који та књига кастрира поезију“ (FOLSOM 2005: 30). Наиме, чувени песников портрет који се у првом издању нашао наспрам насловне стране и послужио да уместо имена и презимена представи аутора публици, измењен је одсецањем доњег дела слике, чиме је песник представљен у конвенционалном маниру, само бистом, без нижих делова тела, те је тако, „сексуалност уклоњена и визуелно и лингвистички“ (FOLSOM 2005: 30). Витман овакво издање није одобрио, штавише он је у више наврата негодовао поводом такве селекције. Чињеница је, међутим, да је у викторијанско доба његова збирка само у таквом облику могла да избегне стуб срама у Британији.

Док је Хотенов и Росетијев избор требало да приближи Витмана елитним књижевним и друштвеним круговима, другачији задатак је имало друго британско издање Витманове поезије, које је уредио Ернест Рис, велшки писац и критичар социјалне оријентације.⁴ Рисова замисао била је да Витманове песме приреди као издање за сиромашне, као пандан онима у луксузној опреми која су могли да приуште само богатији. Дело америчког песника би тако користило за едукацију ширих слојева којима је формално образовање често било ускраћено. Збирка је и у овом случају била „пречишћена“ али Витману је задовољство причинило то што је Рисово издање продато у великом броју примерака. Витманова поезија је на тај начин успела да изађе из интелектуалних кругова, те су песме из *Влајти управе* читали и радници.⁵

⁴ Ернест Рис је касније основао чувену *Евримен библиотеку* (Everyman Library), едисију у оквиру које су класици објављивани у издањима приступачним свима, а не само вишим слојевима друштва.

⁵ Чувена је група радника из индустријског града Болтона, са северозапада Енглеске, који су се од 1885. редовно састајали понедељком увече како би заједно читали Витмана и проучавали његово дело. Витмановци из Болтона и даље се окупљају сваког 31. маја да би прославили песников рођендан.

Сасвим очекивано, највећи утицај Витман је извршио на уметнике и песнике либералног усмерења. М. Вин Томас наводи да се збирка *Влајти иправе* и њен аутор

неизмерно допала оним писцима и интелектуалцима који су припадали радикалној поткултури викторијанске Британије. Људима таквих прогресивних схватања, његово разметљиво американство било је важно јер је потврђивало његов статус пророка друштвене и политичке будућности, али су га видели и као наследника истакнуте британске и европске традиције слободарства, коју су у књижевности представљале личности попут Бернса, Блејка и Шелија (THOMAS 1995: 11).

Поткултуру викторијанске Британије између осталих чинили су интелектуалци и уметници из реда прерафаелита, а Витмана је са одушевљењем дочекао и Алцернон Чарлс Свинберн, песник и књижевни критичар близак прерафаелитима, мада не и формално члан тог братства, који је сам по себи био необичан у много погледа. Као песник, упркос прилично конвенционалној версификацији којом се служио, Свинберн је од почетка шокирао традиционалисте, будући да су теме које је обрађивао сматране крајње неприкладним за поетски дискурс. У контексту наше анализе, Свинберн је далеко интересантнији као критичар, а један од интригантнијих аспеката његовог критичарског рада јесте променљиво расположење према Волту Витману. Наиме, Свинберново иницијално одушевљење америчким песником прерасло је у оштру критику заогрнуту у сликовити сарказам есеја *Витманија* (*Whitmania*). У раду ћемо се посебно позабавити рецепцијом Свинбернове *Витманије* у Србији двадесетих година 20. века, када је овај напад на Витмана послужио Богдану Поповићу као средство за критику Витманових следбеника, млађе генерације српских песника и представника авангардних покрета.

2. СВИНБЕРНОВА „ВИТМАНОФОБИЈА“. „Његова поезија згранула је и скандализовала викторијанску публику и критику пре свега својом садржинском страном, јер су неке његове песме биле отворено исповедање атеизма, док се у другима необично слободно говорило о физичкој љубави“ (ПУХАЛО 1976: 60) – овако Душан Пухало у свом прегледу енглеске књижевности говори о Алцернону Свинберну, речима које би се лако могле наћи и у неком приказу Витманове поезије. Енглески песник који се прославио еротском и атеистичком поезијом, важио је за бунтовника и *enfant terrible* викторијанске поезије, јер је „устао против основних моралних и верских вредности које је његово друштво проповедало“ (КОСТИЋ 1991: 51). Стога не изненађује што је спремно прихватио Витмана као песника који је такође био склон поетским експериментима и иступању у дотад табуиране тематске области.

Као и Витман, и Свинберн је у другој половини 19. века перципиран с једне стране као скандалозан, а с друге као освежење и алтернатива конвенционалној поезији тенисоновског типа. Славиле су га, пре свега, млађе генерације песника, као „новог пророка поезије“, како каже Пухало (1976:

60). Међутим, чини се да је Свинберн слављен из разлога другачијих него што је то био случај са Витманом. Пухало запажа да је младе одушевљавала „нова музика Свинберновог стиха“ (1976: 60), која, заправо, и није била у тој мери нова – то су пре биле варијације постојећих метричких образаца, а не радикално другачија поетска форма, какав је Витманов слободни стих. Ипак, у очима младих, Свинберн је „вратио енглеској поезији поетичност – а та генерација је била тога жељна, јер јој се чинило да поезија постаје све више социјална критика, психологија, филозофија, уопште све друго само не чиста песма“ (РУНАЛО 1976: 62). Будући да је Витманова поезија добрим делом друштвено ангажована, јасно је да су се два песника у ствари по много чему разилазила. Ипак, спајао их је отпор наметнутим конвенцијама, па Гари Шмидгал као заједничку црту у њиховим биографијама издваја „њихове дебитантске књиге од којих се ломи порцелан“ (SCHMIDGALL 2014: 290) – и Витманове *Влајти њраве* и Свинбернове *Песме и баладе* наишле су на осуду знатног броја читалаца у тренутку када су објављене.⁶

Алдернон Свинберн је међу првима у Британији величао поезију и идеје Волта Витмана, како у приватној преписци, тако и у есејима које је објављивао. Своје поштовање према америчком песнику исказао је у студији *Вилијам Блејк: критички есеј (William Blake: A Critical Essay)* 1868. године.⁷ Сама чињеница да је Свинберн Витмана поставио на исти ранг са једним од највећих енглеских песника, којем се и сам дивио, као и то што Витману овде посвећује чак три стране текста, говори о ауторовој наклоности према овој врсти поетике. „Могу се сетити само једног песника чије ми се дело чини од исте или сличне врсте [као Блејково]; песника који је подједнако опсежан по циљевима, подједнако неустрашив по детаљима, подједнако неналик другима, подједнако доследан себи, подједнако чудан споља и разборит изнутра“ (SWINBURNE 1868: 300). Када говори о Витману, Свинберн говори о „великом Американцу“, али већ овде наговештава да постоје аспекти на којима би и њему и Блејку могао замерити: „Да имамо простора или времена или жеље да се дотакнемо њихових мана или грешака, могло би се показати да су и ове скоро сродне“ (SWINBURNE 1868: 302). У мане би им се могло рачунати то што „њихова поезија има истовремено мелодију и малаксалост хировитог олујног ветра [...] на махове је бучна и јалова и слаба, неукорењена и неплодна и неформална“, али је у својој сржи „плодна и сјајна и племенита, неопходан део божанског механизма ствари“ (SWINBURNE 1868: 302–303).

Неколико година касније, 1871. Свинберн објављује збирку поезије *Песме њред излазак сунца (Songs before Sunrise)* која укључује и песму *Волџу*

⁶ И Витман и Свинберн су имали потешкоћа да нађу издавача за прва издања својих збирки. Витман је своје прве *Влајти њраве* 1855. објавио у потпуности о свом трошку, док је Свинбернов издавач књигу морао да повуче, јер му је због провокативне тематике појединих песама, претила тужба за непристојност.

⁷ Издавач ове студије био је такође Џон Кемден Хотен, који је исте године, 1868, објавио и већ поменуто британско издање Витманових *Влајти њраве*.

Витману у Америци (To Walt Whitman in America). Иако написана конвенционалним стихом, песма позива на већу слободу у песничком стварању. Шмидгал уочава да је песма „извесно витмановска по својој раскошној опседнутости слободом“, али да је истовремено „необично безлична“ за један омаж, будући да се Витман помиње само у наслову и да у песми нема више никаквих алузија ни на њега као песника ни на његове песме (SCHMIDGALL 2014: 293). Годину дана касније Свинберн се на Витманово песништво осврнуо и у огледу *Под микроскопом (Under the Microscope)*, који би се по много чему могао сматрати уздржанијом претечом *Витманије*. Аутор овде даје приказ енглеске поезије 19. века, доводећи у питање успостављени систем вредности, и при том разматра углавном исте ауторе које ће помињати и касније у *Витманији*. И овде Витману посвећује неколико страна, али у приметно другачијем тону у односу на студију о Блејку. По Свинберновом суду, у Витману „постоје два различита човека у највећој могућој мери неусклађена један с другим; песник и формалиста“ (SWINBURNE 1899: 44). Свинберн је славио песника, према њему је изражавао дивљење и у прози и у стиху; у овом есеју окреће се критици Витмана-формалисте. „Радикална мана племенитог Витмановог генија“, по Свинберну, лежи у његовом формализму, у ограничењима у виду начела и захтева које поставља пред себе и пред друге песнике (1899: 44). Већ овде Свинберн изражава мишљење да је „бесмислено говорити о Витману као могућем утемељивачу неке будуће школе поезије која би по садржини и стилу била другачија од сваке друге“ (1899: 52), јер Витман може да прође као реформатор, али не и као утемељивач.

Први и једини Свинбернов критички есеј који је у целости посвећен Витману, *Витманија*, најпре објављен у часопису *Форџнајтли ревију (The Fortnightly Review, 1887)*, а потом уврштен и у збирку *Студије о прози и поезији (Studies in Prose and Poetry, 1894)*, доноси обрт који компликује однос између енглеског и америчког песника и доводи у питање Свинберног статус Витмановог поклоника. Наводно испровоциран тежњама једне групе песника да од Витмана праве култ и да га уздижу на ниво врховног божанства у неком новом поетском пантеону, енглески аутор покушава да докаже Витманово елементарно песничко неумеће. Мада истиче и оне аспекте Витманове поезије за које и даље сматра да су изузетни, Свинберн у овом огледу оспорава Витманов статус песника и мислиоца, односно саму његову способност да пише поезију и да размишља. Свинберн се служи сликовитим сарказмом да би унизио Витмана и оспорио његово сврставање у велике песнике и свесрдно се труди да покаже како се Американац нипошто не може упоређивати са Хомером или Дантеом.

Свинберн није био једини који је износио негативан суд о Витману али је он, као што примећује Гари Шмидгал, „можда најозлоглашенији одметник од свих“ (SCHMIDGALL 2014: 290). Сама чињеница да је у питању „одметник“, односно песник који се некада Витману дивио и који је међу првима у Британији истицао вредност Витманове поезије, збуњивала је бројне критичаре, који су у почетку сматрали да се та промена засигурно десила под утицајем

Теодора Вотс-Дантона, критичара доста конзервативнијих погледа. Жорж Лафуркад, међутим, указује на то да је „Свинбернова резервисаност расла природно и логично и да није искочила као циновска печурка“, те да се у приватној преписци и раније објављеним есејима могу пронаћи исти елементи критике који се појављују и у *Вийманији* (LAFOURCADE 1927: 85). В. Б. Кернс примећује да Свинберн генерално није био нарочито доследан као критичар, као и да се „истински непристрасне процене не могу очекивати од човека који је уживао да користи тако ватрен вокабулар“ (CAIRNS 1931: 125). Овај критичар такође истиче да су предмет осуде *Вийманије* пре свега витмановци, а не сам Витман, али да есеј „садржи бројне свинбернизме који, када се наводе изоловано, дају погрешан утисак о степену осуде, нарочито када су тако цитирани да остављају утисак како је анимозитет усмерен према песнику а не према култу“ (1931: 135). И наредних деценија разлог Свинберновог обрушавања на Витмана био је предмет анализе критичара, а интересантно ново тумачење изложио је Тери Мејерс, указујући на могућност да је Свинбернова витмановија заправо произашла из хомофобије (MEYERS 1996). Критичари се углавном слажу у оцени да се не може говорити о радикалној промени расположења будући да је Свинберн гајио одређене резерве према Витмановој поезији и много пре *Вийманије*, те да су негативна осећања у овом есеју само интензивирана до крајњих граница и при том исказана реторичким средствима која појачавају утисак нетрпеливости. Међутим, од примарне важности, посебно у контексту наше анализе, јесте општи закључак да Свинбернова критика и није усмерена на Витмана *per se*, већ пре свега на млађе песнике који од Витмана праве култ.

3. *ХВИТМАНИЈА* У СЛУЖБИ БОГДАНА ПОПОВИЋА. У овде разматраном књижевном троуглу у чијем тежишту се налази есеј *Вийманија* Богдан Поповић представља још једну контроверзну фигуру. Водећи интелектуалац српске културне заједнице с почетка 20. века и један од главних покретача књижевног живота у Београду пре и после Првог светског рата, био је истовремено један од најоштријих противника нових, авангардних тенденција у песништву и уметности, прилично нетолерантан према свему што је одступало од строгих естетичких начела којих се држао у својим проценама. Његово изврсно образовање и активно занимање за актуелне појаве у светској књижевности омогућили су да значајно допринесе развоју српске културе, између осталог као оснивач и уредник *Српског књижевног гласника* и састављач *Анџиологије новије српске лирике*. Па ипак, захваљујући ригидном одабору песама условљеном естетичким начелима, управо је *Анџиологија* била један од окидача сукоба између Богдана Поповића и појединих авангардних књижевника и књижевних критичара. Тај сукоб представља уједно и кључ за читање есеја *Валџ Хвијман и Свинбурн*.⁸

⁸ Овај есеј посматрамо у његовом изворном облику, тачније у облику у којем се појавио у *СКГ* 1925. године. Исти есеј је две године касније прештампан у Поповићевим

Есеј се појавио у *Српском књижевном гласнику* 16. јануара 1925, мада је највероватније написан неколико година раније, на шта указује година 1922. на крају текста. О значају временског тренутка у којем је есеј написан/објављен биће речи нешто касније. Поред тога што улази у опус Поповићевих полемичких текстова, данас је овај наслов интересантан због необичне транскрипције имена америчког песника (Хвитман),⁹ а још више због чињенице да је то, колико је нама познато, до сада једини изузетно негативан приказ Витмановог стваралаштва у српској књижевној критици.

Поповић свој прилог започиње реченицом која адекватно одражава његов општи став према новим тенденцијама у поезији: „О Валту Хвитману се много говорило после појаве његових првих ’песничких’ дела, и опет у последња времена, откако је једна песничка школа избацила из песништва прво слик, па стих, па поезију, па здрав разум“ (Поповић 1925: 99). Имајући у виду да је у питању 1925. (односно 1922) година, јасно је на коју песничку школу аутор мисли – ону која окупља следбенике нових праваца европске уметности, радикално супротстављене наслеђу 19. века којем и сам аутор припада.¹⁰ У наставку, Поповић уводи конкретан предмет есеја: „Људи се у књижевности и уметности неће никад ни о чем споразумети, из разлога који ће бити на крају поменути; али за своје једномисленике ја желим овде да саопштим суд који држим да је тачан и који је о Хвитману дао један знатан модерни песник и критичар енглски, А. Ч. Свинбурн“ (1925: 99). Мада алудира на тада актуелне књижевне расправе, аутор се, дакле, обраћа првенствено својим истомишљеницима, али не тако што ће директно изнети свој став, већ тако што ће пренети став другог критичара. Да би читаоце уверио у вредност суда који преноси, Поповић своје излагање наставља похвалама на рачун стила Свинберновог есеја, при чему скреће пажњу и на проблем превођења таквих стилских акробација: „Међутим, стил Свинбурнов, личан и оригиналан, пун учених алузија и референција, сав изаткан из разгранатих и једне у другу уплетених реченица, живописан, плаховит, ироничан, са свим тешкоћама које енглеска синтакса и фразеологија пружа српској синтакси – не може се преводити с вербалном верношћу“ (1925: 99). У свом уводу Поповић наводи и правила превођења, по којима је најбитније верно пренети утисак изворног текста, те наглашава да ће Свинбернов есеј преводити слободно, што у наставку доиста и чини.

Огледима из књижевности и уметности, уз одређене измене и допуне, на шта ћемо се осврнути касније у тексту.

⁹ У српској критици првих деценија 20. века *Хвитман* је била једна од варијанти транскрипције имена америчког песника (поред *Витмен*, *Ујитман*, *Уаитмен* и др.), која данас делује нарочито незграпно. С друге стране, име енглеског песника Поповић у првој верзији есеја транскрибује као *Свинбурн*, што ће у верзији из 1927. преправити у *Свинберн* (док *Хвитман* остаје).

¹⁰ У верзији есеја из 1925. године, уместо „једна песничка школа“ појављује се „најновија“, што још прецизније одређује мету ове критике.

Централни део Поповићевог прилога заузима Свинбернов есеј – делом преведен, делом парафразирани, како је и најављено. Преведени делови текста, одломци штампани унутар знака навода, нису нарочито издвојени од Поповићевих коментара, те први пасус са преводом започиње новим описом Свинберновог стила: „Одмах од првих речи, по свом обичају кад пише против неког, Свинбурн узима убојан став. Оружје му је дух, знање, уверење, иронија, моћна хипербола“ (Поповић 1925: 100). Мада би се из оваквог увода могло учинити да Поповић овим преводом жели да прикаже један критички есеј Алдернона Свинберна и тиме укаже на вредност енглеског критичара и маестралност његовог стила, већ од следећих редова пажња се фокусира на Витмана и његове следбенике. Поповић свој превод започиње од половине прве реченице Свинберновог есеја: „Али, вели он [Свинберн], око нас се почео ширити неки чудни облик етичког и естетичког беснила за које, и за чије пацијенте, само име Хвитманово пружа подесан медицински израз, ’хвитманија’, и ’хвитманиаци’“ (1925: 100). Након Свинберновог појашњења овог става, преноси се и уверење да Витман поседује и „боље особине“, али се одмах потом закључује да му недостаје оригиналност а и сама способност певања. Поповић већ на почетку повремено прекида директно цитирање и парафразира Свинбернове речи, па тако каже: „Истина је, у једном свом ранијем чланку Свинбурн (који је и сам био човек радикалних погледа) поздравео је Хвитманове *Влајти шраве* и њихове слободњачке и демократске покличе с топлином“ (1925: 101). Истина је, као што смо видели, да је Свинберн Витмана поздрављао у више својих чланака, да не рачунамо приватну преписку, али питање је да ли је Поповић имао увида у њих. Ипак, критичар је очигледно знао за барем један од тих огледа, јер сам Свинберн у есеју не помиње своје раније радове.

Свинберн тврди, а Поповић преноси, да је оно што Витман пише чиста реторика а реторика се не може третирати као поезија. Свинбернова констатација да „[н]аука о стиху постоји исто тако несумњиво као што постоји наука о математици; вештина изражавања у стиху постоји исто тако као што постоји вештина изражавања помоћу црта и боја“ (Поповић 1925: 101), поклапа се са Поповићевим естетским начелима о песништву и његовим инсистирањем на правилном метру. Једно од тих начела, којим се Поповић служи при састављању *Антилозије новије српске лирике*, истиче да песма мора бити цела лепа, што би свако слободно експериментисање са формом искључило као дилетантско.

У целини посматрано, не може се рећи да Поповић Свинбернов став не преноси верно, упркос честом парафразирању и уметању сопствених коментара. Ипак, запажају се одређене измене које додатно појачавају утисак негативног расположења према америчком песнику, мада се чини да је већина извршена са намером да се основна идеја есеја што боље приближи читаоцима. Поповићеве интервенције могле би се класификовати у четири групе: интерполације/додатне информације, изостављања, премештања и мање омашке у значењу.

Већ у првом пасусу превода, усред Свинберновог објашњења термина „витманија“, тј. медицинског стања од којег болују сви који Витмана сма-трају великим песником, у Поповићевом тексту нашла се реченица које нема у изворнику: „Ти тужни болесници изишли су и из своје сопствене ло-гике“ (Поповић 1925: 100). Мада се не може рећи да ово не одговара општем тону Свинберновог есеја, ипак се уочава да овде није реч о парафразирању или премештању текста из другог пасуса, што је поступак којим се Поповић повремено служи, већ аутор унутар наводника, као аутентично Свинбер-нове речи, износи свој коментар, можда како би додатно појачао осуду на рачун Витманових следбеника. Слично томе, Поповић у Свинберново раз-матрање Витманове оригиналности слободног говора убацује своје појашње-ње: „слободе која се однекуд састоји у беспошtedном описивању човекових физичких функција и његова тела у свима њиховим појединостима“ (1925: 103). Ипак, за разлику од претходног примера, Поповић овде свој додатак не ставља унутар наводника, те је јасно да то нису дословно пренесене Свинбернове речи.

Поповићеве интерполације у неким случајевима имају функцију додат-них појашњења одређених имена и појмова. Овде се, додуше, пренебрегава пракса да се примедбе преводиоца смештају у фусноте, али за разлику од горенаведених уметнутих реченица, циљ је првенствено информација а не појачавање утиска. На Свинберново помињање песника Џејмса Макферсона и Мартина Тапера, Поповић у наставку реченице, изван наводника, додаје своје објашњење: „Макферсон, писац многоречивих ’прозних епова’ *Фин-џала* и *Теморе*, и Тупер, песник који је такође своје више но приземне мисли певао у ’неправилним ритмима’“¹¹ (Поповић 1925: 103). Мада ни ова запа-жања нису лишена Поповићевог критичарског приступа (исказаног у оцени да су Таперове мисли „приземне“), она српском читаоцу нуде податке ко-рисне за боље разумевање контекста. Слично томе, преводу Свинберновог „*cabined, cribbed, confined, bound in*“ претходи указивање на извор дате фразе: „он ретко пише добро, јер је, као *цџио се каже у Маџбејџу, ’сџуџан, сџешњен, сџиснуџ, сабијен’* у границе једног скроз и скроз неприродног, имитативног, театралног, и извештаченог стила“ (Поповић 1925: 105, нагласила Б. А.). Ови коментари показују не само Поповићев темељан приступ састављању овог есеја, већ и његово одлично познавање енглеске књижевности.

Подједнако колико и интерполације, интересантни су и примери изо-стављања делова Свинберновог текста из превода. Најзначајнији од ових су примери изостављања имена појединих књижевника. Свинберн, наиме, у свом есеју не напада само Витмана и његове следбенике, па се у истом кошу са америчким песником налазе и писци као што су Бајрон, Емерсон, Карлајл, Свифт и Зола. Доводећи у питање статус Витмановог дела као поезије, Свин-берн пише:

¹¹ У прештампаном есеју ова и наредна напомена пребачене су у фусноте.

Whoever may have abdicated his natural right, as a being not born without a sense of music or a sense of reason, to protest against the judgment which discerns in *Childe Harold* or in *Drum-Taps* a masterpiece of imagination and expression, of intelligence or of song, I never have abdicated mine (SWINBURNE 1894: 132).

Пошто је неколико редова пре тога изоставио читаву реченицу у којој се поред Витмана помиње и Бајрон, Поповић овде једноставно изоставља Бајронов спев, те превод гласи:

„Ако се ма ко“ – вели он – „као створење рођено с извесним осећањем музичкога склада и с извесним осећањем логике – одрекао свога природног права да протестује против оних који у Хвйтмановим *Ударцима добоша* виде ремек дело маште и експресије, мисли и песништва, ја се свога права одрекао нисам“ (Поповић 1925: 101).

Бајрон се не помиње ни у наставку текста, те се „савети“ о томе шта је права поезија упућују само „хвйтманицима“. Поповић исто тако изоставља делове у којима Свинберн помиње Емерсона, Карлајла и Свифта и тиме се негативни коментари у његовом преводу обрушавају искључиво на Витмана. Па ипак, он не пропушта да преведе делове који се односе на „једног и сувише познатог савременог француског романописца“, тачније на Емила Золу. Ово је можда и најзначајнија интервенција у преводу јер показује да Поповић жели да критику усмери искључиво на Витмана, односно на савремене писце склоне необичним књижевним експериментима, који су, по његовом мишљењу, погубни и за књижевност и за читаоце.

Када је у питању изостављање целих реченица, односно мањих или већих одломака, тешко је утврдити да ли се ради о манипулисању текстом ради истицања појединих аспеката или једноставно о ауторовој економичности због ограниченог простора. Изостављен је сам почетак есеја, тј. почетна два реда прве реченице: „The remarkable American rhapsodist who has inoculated a certain number of English readers and writers with...“ (SWINBURNE 1894: 129). Чак и ако је преводилац одлучио да одређени текст представи у слободном преводу, крајње је необично да ће започети од средине прве реченице. Поповић је овако избегао да свој приказ Свинбернове критике отпочне помињањем „изузетног америчког рапсода“, већ се одмах фокусирао на срж проблема – на „витманију“, врсту беснила, од које болује један део књижевне заједнице. Поповић, међутим, исто тако изоставља и последњи део ове дуге реченице, у којем се Витман назива „нападним варалицом“ и „глупаком којем нема равног по сујети и брбљивости“. И у наставку Поповић често изоставља по читаве пасусе, па и целе стране текста, без обзира на то да ли се у тим деловима Витман жестоко напада, или садрже и по који позитиван коментар. Мада изоставља позитивне коментаре као што су: „these excellent qualities of emotion and reflection find here and there a not inadequate expression in a

style of rhetoric not always flatulent or inharmonious“¹² (SWINBURNE 1894: 130) или: „But he has said wise and noble things upon such simple and eternal subjects as life and death, pity and enmity, friendship and fighting“¹³ (SWINBURNE 1894: 131), у преводу је изостављена и цела последња страна Свинберновог есеја, на којој енглески аутор износи своје последње аргументе против уздицања Витмана у статус великог песника. За разлику од примера изостављања референци на поједине песнике, изостављање реченица и пасуса у Поповићевом преводу генерално се не може сматрати покушајем изобличавања значења и тона целог есеја.

Богдан Поповић је у уводу нагласио да неће преводити сваку реч дословно, те да ће текст парафразирати и прилагођавати читалачкој публици у Србији. У свом слободном преводу критичар често премешта реченице или делове реченица са једног места на друго или комбинује делове различитих реченица по свом нахођењу. Појављују се местимично и омашке у значењу, али будући да ни оне, као ни поменути случајеви премештања, не доводе до неке значајније промене у тону целог есеја, овом приликом их нећемо анализирати. Поменућемо, ипак, један интересантан пример веома слободног превода Свинбернове реченице, у којој се енглески аутор пита ко себе може називати песником, те набраја низ занимања и предмета:

The question is whether you have any more right to call yourself a poet, or to be called a poet by any man who knows verse from prose, or black from white [...] than to call yourself or be called [...] a mathematician, a logician, a painter, a political economist, a sculptor, a dynamiter, an old parliamentary hand, a civil engineer, a dealer in marine stores, an amphimacer, a triptych, a rhomboid, or a rectangular paralelogram. (SWINBURNE 1894: 134)

И док је првих неколико појмова преведено одговарајућим терминима, при крају се, уместо „продавац поморске опреме, кретик, триптих, ромбоид“, појављује „ботаничар, ботаничка башта, златни сат, змија звечарка, грчки хексаметар“ (Поповић 1925: 102). Колико је нама познато, не постоји друга верзија Свинберновог есеја, у којој би се могли појавити појмови из Поповићевог превода, а и сам Богдан Поповић у фусноти као изворник за свој превод наводи Свинбернове *Студије о њрози и њоезији*, књигу коју смо и ми користили. Поповић је овим очигледно желео да публици боље приближи основну идеју ове реченице, али није сасвим јасно како је дошао до баш ових појмова. Нажалост, српски критичар није био овако маштовит у деловима који доносе Свинбернове веште игре речима, те тако изворно: „to flog the Whitmaniacs into their strait-waistcoats; or, were there any female members

¹² „Ова изврсна својства емоције и рефлексije проналазе овде-онде нимало неадекватан израз у стилу реторике који није увек надувен или нехармоничан.“

¹³ „Али он је изрекао мудре и племените ствари о таквим једноставним и вечним темама као што су живот и смрт, сажаљење и мржња, пријатељство и борба.“

of such a sect, into their strait-petticoats”¹⁴ (SWINBURNE 1894: 136), остаје непреведено, односно Поповић целу ту реченицу једноставно изоставља.

Пошто је представио Свинбернов есеј, тачније делове тог есеја, Поповић на наредних неколико страна износи своја запажања о Витману, Свинберну и песништву уопште. Други део свог прилога започиње речима: „Тако Свинбурн. Ако изузмемо извесна претеривања у изразу, и извесне искључивости (које су последње у овом напису изостављене) – његово је мишљење и наше мишљење“ (1925: 105). На основу анализе Поповићевог превода, чињенице да је и поред бројних измена и скраћивања¹⁵ српски критичар тежио да сачува основни „утисак“ Свинберновог есеја, закључује се да је управо „мишљење“, Свинберново а и његово лично, било оно што је подстакло Поповића да објави овај прилог. У наставку се то и експлицитно износи:

У овом приказу, у коме су саопштени само одломци из чланка Свинбурнова, доста искидано, без течнијих прелаза, можда није учињена сва правда Свинбурновом стилу и излагању; али његово мишљење је изнесено верно, са свом пажњом која припада човеку какав је био Свинбурн, песник и критичар (1925: 105).

Овде исказани Свинбернов анимозитет према Витману подударао се са Поповићевим ставом о америчком песнику, а још више о песницима којима је Витман био узор. Поповић преноси запажања појединих аутора да је Свинберн „екстреман“ и не увек поуздан критичар, али потом закључује да „[т]аква је критика извесно мање тачна од Свинбурнових“ (1925: 105–106). Бранећи енглеског аутора Богдан Поповић заправо брани себе и своје ставове.

Како би доказао супериорност Свинберновог мишљења над Витмановим, Поповић у наставку разматра биографије два песника. Како запажа Гојко Тешић,

у овом полемичком есеју Б. Поповић најсвестраније репрезентује своју позитивистичку апаратуру преузету из француске традиције (посебно учење о раси и средини) па у тумачења или вредновања поезије уводи и категорију песниковог порекла (дакле: генеалогiju!) па вредност песника и њихових дела мери према томе да ли су „аристократског“ или „примитивног“ народњачког порекла (1991: 41–42).

Витманово скромно порекло и недостатак формалног образовања, према Поповићу, објашњава зашто из њега није настао велики песник:

Од таквих не могу постати Шекспири, Милтони, ни Свинбурни. Од таквих постају Хвитмани, – „примитивни“ људи, с „примитивном“

¹⁴ „...багином отерати витманијаке у њихове лудачке кошуље; или, ако би било женских припадника такве секте, у њихове лудачке подсукње“

¹⁵ По грубој процени, Поповић из свог превода изоставља чак половину Свинберновог есеја.

памећу, која је тек у својем праскозорју од велике зоре и великога дана; која се враћа на примитивне нагоне, на примитивне облике посла или уметности којих се такви људи подухватају, на примитивне, аморалне погледе, манифестације, и изазивачке демонстрације, које опет вређају људе ширег, дубљег и богатијег ума, људе од укуса, од васпитања, од културних, развијених, вековима чишћених, пречишћених, глађених и углађених осећања, моралних и других (1925: 106).

Кључна реч овде је, наравно, „примитивни“, која је у првом делу реченице нарочито истакнута наводницима и која упућује на авангардну фасцинацију примитивном уметношћу и варварским, што је Поповић још раније критиковао. Са друге стране, истичу се Свинберново аристократско порекло и ученост, као и чињеница да је он, за разлику од Витмана, време проводио у друштву високообразоване елите. У овом помном разматрању и поређењу биографија, с намером да се покаже условљеност песничког талента средином из које песник потиче, лежи и основна разлика између Поповићевог и Свинберновог приступа Витману. Свинберн се не дотиче Витмановог порекла и друштвеног положаја; уместо тога, у једном делу есеја он анализира конкретне стихове из Витманове песме „О капетане! Мој капетане“. Поповић, међутим, ту анализу изоставља из свог превода, а у својим коментарима се не осврће на одређене песме или стихове. Закључује се да је Поповићу довољно то што Свинберна његов истакнут друштвени положај, породична лоза и образовање стечено у елитним школама препоручују као првокласног песника, док је Витманова „поезија“ и „литература“, како каже Поповић, „у складу са таквим природним способностима и таквим развићем“ (1925: 106). Поповић Витману признаје „снагу плебејца“, „природну љубав према природи, у којој живи“ и „симпатију према ништима“, али истовремено управо у овоме види извор његове „мислене неоригиналности“ (1925: 107). Будући да је знања стекао ван универзитета, а да, по Поповићу, сам по себи није имао урођене генијалности да би се сам усавршавао, Витман је био и остао „само демагошки ’мислилац’ за народ, радикалски, проливени оратор без везе и методе, ’песник’ без песама и стиха и музике, сиров ретор у ’недовршеним редовима’ и стилу позајмљеном из Библије“ (1925: 107).

Разматрању конкретних аспеката Витманове поезије Богдан Поповић посвећује тек неколико реченица и износи прилично уопштене коментаре. Тако наводи да је Витманов велики недостатак занемаривање стиха и риме, а своја запажања ни овде не поткрепљује анализом конкретних песама, већ преноси ставове других књижевника – Карлајла, Бена Џонсона, Гетеа, Бифона – о важности стила у књижевности. У погледу садржаја, Поповић критикује то што Витман, будући „скоројевић“, у својим песмама претерано хвали самог себе, а посебно му замера то што у циклусу *Деца Адамова* као поезију представља „један дуг и, вај! врло досадан списак свих делова људског тела, и описе разних физиолошких појава, да их тако назовемо“ (1925: 107). Сви ови недостаци произилазе из околности у којима се песник родио и у

којима је одрастао, те је, по Поповићу, логично што Свинберн, као аристократа, од малена окружен књигама и префињеним људима, „није могао сматрати Хвитманова дела као песништво и признати Хвитману *йеснички* дар; и имао је право што му их није признао“ (1925: 108). Коментаре о Витману Поповић завршава речима које је раније упутио својим студентима а у којима се огледа и његов антологичарски начин размишљања – неких стотинак редова из Витманове поезије би се можда могло наћи у некој *Анџиолоџији из Хвиџмана*, али се у антологији енглеске или америчке поезије не би нашао ни један једини (1925: 108).

На крају свог есеја Богдан Поповић износи занимљиву теорију о добрим и рђавим писцима, којом се најпре имплицитно, а затим и експлицитно коментарише укус људи који се диве песницима попут Витмана:

„У јерархији писаца, сваки писац пише, потпуно, само за људе свога разреда. Добри пишу за добре, бољи за боље, најбољи за најбоље – слаби за слабе, рђави за рђаве. Добри не пишу за боље; ни бољи за добре ни најбољи за боље. Сваки пише за себи равна. [...] Сваки разуме и воли само себи равне, а код бољих или горих од себе разуме и воли опет само оно што је код њих њему равно“ (1925: 108).

Тако Поповић закључује да „Хвитманом се одушевљавају – не ’хвитманиаци’, као што строго каже Свинбурн – но просто хвитманородни хвитмановци, првог, другог, и трећег реда“ (1925: 109).¹⁶

Као што је поменуто, Поповић је овај прилог саставио вероватно 1922, дакле три године пре објављивања, што се опет чини прилично закаснелим, будући да се *Виџманија* појавила доста раније – најпре 1887. (у часопису *Форџнајџли ривџу*) а затим 1894. (у *Сџудијама о џрози и џоезији*). Имајући у виду да је Богдан Поповић био изузетно добро информисан о токовима у енглеској књижевности и да је неколико година живео у Лондону, чини се мало вероватним да је за Свинбернов есеј сазнао тек почетком двадесетих. Далеко је извесније то да је тих година осетио како је време да се и овакав став предочи књижевној јавности не би ли се читаоци, критичари, а и песници подсетили шта су праве поетске вредности. Како запажа Гојко Тешић, 1922. је кључна година српске авангарде: Станислав Винавер објављује *Нову џанџолоџију џеленџирике*, Растко Петровић збирку *Оџкровење* и песму *Сџоменик*, Тодор Манојловић збирку песама *Риџмови*, Црњански *Сџражилово*, а оснивају се часописи *Пуџеви* и *Хиџнос* (Тешић 2009: 10). Иновативна и провокативна дела авангардиста косила су се са начелима која је заступао Богдан Поповић, а њихови аутори су се у својим критичким есејима неретко позивали управо на Витмана, као творца слободног стиха и песника

¹⁶ Овome Поповић у другој верзији овог есеја додаје још један потпуно нови пасус: „Ови последњи – хвитмановци другог и трећег реда – не воле, наравно, ни у Хвитмана оно што је у њега добро, оно што код њега Свинберн одобрава“, те након неколико нових цитата опет закључује: „Свак свакад разуме и воли само оно чему је раван“ (1927: 235–236).

који иступа изван конвенција у одабиру тематике. Дакле, истицали су управо оне особености Витманове поетике на које се Поповић обрушава у свом приказу Свинбернове *Вийманије*.

Ако проширимо контекст и обухватимо године пре 1922, видимо да се у претходном периоду појавило неколико чланака млађе генерације писаца који славе Волта Витмана. Године 1919. Иво Андрић и Аница Савић Ребац објављују есеје у част стогодишњице Витмановог рођења, а Бошко Токин две године касније објављује интересантан чланак под насловом *Четири њочейка модерне њоезије – Бодлер, Рембо, Вийман, Ниче*, поводом стогодишњице Бодлеровог рођења. Токинов чланак, који доноси одбрану модерне поезије и симболизма, може се посматрати као одговор на чланак Богдана Поповића *Стиван Маларме, Симболизам и друџи 'изми'*, објављен месец дана раније (1. марта 1921). Под псеудонимом *Арисџофан*, Токин овде пише: „Један београдски критичар, велики љубитељ парнасоваца, 'естетичар', главом сам г. Богдан Поповић, малтретирао је, ту скоро, симболизам и модерну“, и затим констатује да „наши званични критичари не познају ни саму модерну, као ни предмете које предају“ (1921: 12). С друге стране, Витман је за Токина један од утемељивача модерне поезије, усамљени, богомдани песник космоса: „Када човек спомиње име Волт Витмана, он одмах има пред очима аутохтоног модерног човека“, једног од „најаутентичнијих почетака модерне епохе конструкција и синтеза“ (1921: 13). Интересантно је да се у истом часопису, одмах иза Токиновог текста, налази и чланак Момира Николића *Богдан Појовић у Академији наука*, у којем се аутор присећа како је пре Првог светског рата Поповић у Београду био „апсолутан ауторитет, западњак до врхова ноката“ и како је „упоредна књижевност [...] била његов монопол“ (1921: 14). У послератном времену, међутим, изгубио је свој значај, „угинуо је у сувише јаком ваздуху новог времена“ (1921: 14), тако да Николић строго оцењује да „Богдан Поповић не само да није величина, него је, као књижевни и уметнички критичар, бездна невредност, и да је једна од највећих срамота за културу некадање Србије“ (1921: 14). Поповић у својим есејима често није наводио имена песника са којима се разрачунава нити се позивао на чланак на који одговара, али може се претпоставити да су га управо ови есеји потакли да узврати ударац, па макар и индиректно. У наредном периоду, пре него што ће објавити текст о Витману и Свинберну, Поповић је објавио још два есеја сличног тона – *У славу Једних и Друџих!* (1921) и *Која је уметничка вредносџ ирначке џласџике?* (1923). Тренутно можемо само да нагађамо због чега се са објављивањем есеја *Валиј Хвијман и Свинбурн* сачекало до 1925, али је извесно да је аутор, навођењем године настанка есеја у дну чланка, овај текст хотимично сместио у шири полемички контекст.

У предговору за избор Витманове поезије Иван В. Лалић се осврће на Поповићев есеј и запажа: „Занимљиво је да Богдан Поповић за свој напад на Витмена зове у помоћ Свинбернов ауторитет – а да при том не спомиње да есеј којим се служи, *Вийманија*, изразито дистонира у контексту свега што је Свинберн током живота изрекао о Витмену“ (1974: 34). Пошто је

прегледао темељне белешке које је Поповић правио док је писао овај есеј, Лалић закључује да је мало вероватно да критичар није био упућен у Свинбернове позитивне осврте на Витмана. Извлачењем из ширег контекста, Поповић представља Свинбернов однос према америчком песнику мање комплексним него што је он то заиста био. Осим тога, у преводу и у додатним коментарима српски критичар потенцира оне Свинберове ставове са којима се и сам слаже, те тако Свинберн постаје тек средство којим Поповић изражава своје мишљење.

Милан Алексић запажа да се Поповић у овом, као и у есеју о Малармеу и симболизму, заправо све време служи „техником маскирања јер се на местима највеће критике Витменовог стваралаштва користио ставовима другог критичара (Свинберна)“ (2014: 196). Али не само то! У овом есеју, поред тога што свој став прикрива иза става енглеског аутора, Поповић избегава да експлицитно наведе и праву мету свог напада, тако да се може говорити о двоструком маскирању, будући да је маскиран и субјекат и објекат критике. Поставља се питање: зашто Богдан Поповић, неприкосновени ауторитет српске књижевности, чији се суд о актуелним књижевним догађајима чекао с нестрпљењем и нервозом, свој приказ Витманове поезије није саставио у потпуности својим речима, већ се склања иза енглеског песника, и то оног чији је углед у Британији у то време био прилично пољуљан? У контексту поменутих текстова којима се оспорава ауторитет Богдана Поповића, чини се да критичар, осетивши да је целокупан систем вредности за који се залагао урушен продором авангардних струја, одлучује да пише под крилом другог песника, не би ли показао да није усамљен у својим ставовима. Свинберн је ту добро дошао, као аутор који такође полаже на класичну естетску визију поезије, али је истовремено довољно модеран и провокативан да избегне етикету „умне уседелице“, која је пришивана Богдану Поповићу. Осим тога, Свинбернов живописан и ироничан стил доприноси да се прилично оштра критика *ad hominem* учини забавном и ефектном, да не помињемо веште игре речима, које су Поповића као англофила засигурно фасцинирале.

Поповићеве изливи „витманофобије“ нису остали без одговора. Авангардисти су помно пратили сваки потез угледног критичара, те је и овај есеј привукао пажњу. Одговор је дошао од Љубомира Мицића, који се у *Зенићу* у тексту *Зенићизам и књижевни њикавци* осврће на есеј *Валџ Хвиџман и Свинбурн*, указујући на методолошку сличност са ранијим Поповићевим радовима. У свом препознатљиво заједљивом стилу, Мицић осуђује Поповића, који је „превео неколико страна блјутавих клепетана једног енглеског аристократе о великом песнику Витмену“ (1925). Настао као Поповићев одговор на раније критике, *Валџ Хвиџман и Свинбурн* овим добија и своју критику и тиме се наставља низ полемичких текстова размењиваних између традиционалиста и авангардиста, који је започет на самом почетку 20. века.

4. Закључак. Иван В. Лалић на почетку свог предговора *Валџима њправе* примећује: „Вероватно је немогуће дати задовољавајућу дефиницију једног

често употребљаваног, па и злоупотребљаваног појма – појма велики песник. Питање је чак да ли би напор таквог дефинисања уопште и имао правог смисла и оправдања“ (1974: 7). Ипак, пола века пре тога чинило се изузетно значајним, чак неопходним, доказати да ли је Витман велики песник или није. У оквиру таквих доказивања настали су и Свинбернов есеј *Вийманија* и Поповићев *Валт Хвйтман и Свинбурн*. Мета оба есеја знатно је шира од самог америчког песника – и Свинберн и Поповић се обрушавају пре свега на Витманове следбенике, на „витманијаке“, али то чине посредно, тако што дискредитују њиховог узора. Богдан Поповић, међутим, одлази корак даље – не само да прикрива стварну мету свог напада, већ врло опрезно сопствене критичарске ставове заклања иза Свинбернових, којима додаје усputне, али врло значајне, коментаре. Српски критичар је успео да остави лични печат незанемарљивим интервенцијама извршеним током превођења и својим закључним разматрањима, а захваљујући његовом преводу и својеврсној надоградњи, Свинбернов есеј смештен је у шири контекст друштвеног и књижевног живота Србије с почетка 20. века, који је био обележен бројним полемикама. Мада се поједина Поповићева запажања могу учинити неправедним или застарелим, она су у сваком случају била провокативна и као таква изазивала реакцију и допринела бољем позиционирању авангардних струја у односу на устоличене књижевне ауторитете.

ИЗВОРИ И ЦИТИРАНА ЛИТЕРАТУРА

- Алексић, Милан. *Богдан Поповић и српска књижевност*. Београд: Друштво за српски језик и књижевност Србије, 2014.
- Мицић, Љубомир. Зенитизам и књижевни пикавци. *Зенић 5/37* (новембар/децембар 1925): [нема пагинације].
- Поповић, Богдан. Валт Хвйтман и Свинбурн. *Српски књижевни гласник XIV/2* (1925): 99–109.
- Поповић, Богдан. *Огледи из књижевности и уметности*. Београд: Геца Кон, 1927.
- Тешић, Гојко. *Српска књижевна авангарда 1902–1934*. Београд: Институт за књижевност и уметност, Службени гласник, 2009.
- *
- CAIRNS, W. B. Swinburne's Opinion of Whitman. *American Literature* 3/2 (May, 1931): 125–135. <<http://www.jstor.org/stable/2919775>> 13. 1. 2016.
- ELIOT, George. [Review of *Leaves of Grass* (1855)]. *The Westminster Review* N.S. 9 (1 April 1856): 343–356. <<http://whitmanarchive.org/criticism/reviews/leaves1855/anc.00025.html>> 8. 7. 2016.
- FOLSOM, Ed. *Whitman Making Books. Books Making Whitman*. Iowa City: University of Iowa Press, 2005.
- KOSTIĆ, Veselin. Ostali viktoriјanski pesnici. Omer Hadžiselimović, et al. *Engleska književnost 3*. Sarajevo: Svjetlost, 1991, 45–54.

- LAFOURCADE, Georges. Swinburne and Walt Whitman. *The Modern Language Review* 22/1 (Jan., 1927): 84–86. <<http://www.jstor.org/stable/3714071>> 16. 5. 2016.
- LALIĆ, Ivan V. Poezija Volta Vitmena. Volt Vitmen. *Vlati trave: izabrane pesme*. Ivan V. Lalić (prev.). Beograd: BIGZ, 1985, 7–36.
- MEYERS, Terry L. Swinburne and Whitman: Further Evidence. *Walt Whitman Quarterly Review* 14 (Summer 1996): 1–11. <<http://dx.doi.org/10.13008/2153-3695.1490>> 13. 1. 2016.
- NIKOLIĆ, Momir. Bogdan Popović u Akademiji nauka. *Svetski pregled – politički, ekonomski, finansijski, književni, umetnički* 1/ 3 (10. april 1921): 14–15.
- PUHALO, Dušan. *Engleska književnost XIX–XX veka (1832–1950): istorijsko kritički pregled*. Beograd: Naučna knjiga, 1976.
- ROSSETTI, William Michael. Introduction. *Poems by Walt Whitman*. Gay Wilson Allen, Ed Folsom (eds). *Walt Whitman and the World*. Iowa City: University of Iowa Press, 1995, 25–27.
- SCHMIDGALL, Gary. *Containing Multitudes: Walt Whitman and the British Literary Tradition*. Oxford University Press, 2014.
- SWINBURNE, Algernon Charles. *William Blake: A Critical Essay*. London: John Camden Hotten, Piccadilly, 1868.
- SWINBURNE, Algernon Charles. *Under the Microscope*. Portland, Maine: Thomas S. Mosher, 1899.
- SWINBURNE, Algernon Charles. Whitmania. *Studies in Prose and Poetry*. London: Chatto & Windus, 1894, 129–140.
- TEŠIĆ, Gojko. *Srpska avangarda & polemički kontekst*. Novi Sad: Svetovi, 1991.
- THOMAS, M. Wynn. Whitman in the British Isles. Gay Wilson Allen, Ed Folsom (eds). *Walt Whitman and the World*. Iowa City: University of Iowa Press, 1995, 11–20.
- TOKIN, Boško [Aristofan]. Četiri početka moderne poezije – Baudelaire, Rimbaud, Whitman, Nietzsche. *Svetski pregled – politički, ekonomski, finansijski, književni, umetnički* 1/ 3(10. april 1921): 12–14.

Bojana L. Aćamović

WALT WHITMAN AND ALGERNON SWINBURNE – A LOOK FROM
THE PERSPECTIVE OF BOGDAN POPOVIĆ

Summary

The paper examines A. C. Swinburne's essay *Whitmania*, which serves as an illustration of the controversial responses to the poetry of Walt Whitman. Special attention is drawn to the reception of this essay in Serbian literary criticism, i.e. in Bogdan Popović's article *Walt Whitman and Swinburne*.²⁷The first part of the paper offers a brief review of the reception of Whitman's poetry in Great Britain, particularly focusing on Swinburne's fluctuating and often contradictory attitude towards the American poet.

The second part analyzes Bogdan Popović's essay – his translation of *Whitmania* and his authentic critical remarks – as well as the context in which the Serbian essay appeared. This analysis shows the way the Serbian critic used Swinburne's essay to express his own unfavorable view of Whitman's poetry, but also to voice his animus towards the avant-garde tendencies in literature and arts.

Институт за књижевност и уметност

Краља Милана 2, Београд

bojana.acamovic@gmail.com